

Євтушенко О.А. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Вступ. Інвестиції в основний капітал та джерела їх фінансування часто розглядаються як вченими, так і практиками. Але проблема дослідження фінансового забезпечення відтворення основного капіталу в Україні залишається актуальною. Її вирішення сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств та поліпшенню економічного стану країни.

У науковій літературі останніх років питанням фінансового забезпечення відтворення основного капіталу приділено значну увагу. Аналізу цього явища присвячені роботи Д.В. Ваньковича [1], О.О. Лемішко [4], М. Герасимчука [2], та інших. В більшості робіт розглядаються проблеми фінансового забезпечення інвестицій в основний капітал та .

Лемішко О.О. досліджує проблему інвестування в основний капітал, динаміку інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування, фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, пропонує заходи щодо подальшого розвитку інвестиційної системи. [4] Ванькович Д.В., Демчишак Д.В. аналізують фінансові джерела формування інвестиційних ресурсів в Україні, визначають основні їх види, досліджують проблеми фінансового забезпечення інвестування в Україні та пропонують шляхи їх розв'язання. [1] Дорогунцов С., Чигова В. розглядають закономірності відтворення основного капіталу та особливості цього процесу в Україні. [3] Герасимчук М., Бурлака В., Галиця І., Задорожна О., Захарін С., Пан Л. аналізують стан відтворення основних фондів на макрорівні та по окремих галузям промисловості, визначають можливості інвестиційного забезпечення відтворення, пропонують шляхи пожевлення відтворювального процесу. [2]

Однак, незважаючи на численні наукові розробки, проблема фінансового забезпечення інвестицій в основний капітал в Україні не дістала системного розв'язання, а тому й надалі залишається актуальною і є предметом нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз джерел фінансування відтворення основного капіталу та розробка пропозицій щодо удосконалення фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Результати. Фінансове забезпечення відтворювального процесу – це покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, які акумулювали суб'єкти господарювання і держава [9]. Мета фінансового забезпечення відтворення основних засобів – формування на підприємстві необхідних коштів для відтворення виробничого потенціалу, основне завдання – прийняття рішень щодо складу та структури джерел фінансування цього процесу.

Для вивчення джерел фінансування відтворення основного капіталу розглянемо їх структуру та динаміку. В таблиці 1 представлені результати аналізу обсягів інвестицій в основний капітал та ВВП впродовж 1997-2008 років.

Таблиця 1. Обсяг ВВП та інвестицій в основний капітал в Україні впродовж 1997-2008 років [5, 6, 7, 8]

Показники	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Обсяг ВВП	93,7	102,6	130,4	170,1	204,2	225,8
Всього інвестицій в основний капітал	12,4	13,9	17,6	23,6	32,6	37,2
У т. ч.: у % до ВВП	13,2	13,6	13,5	13,9	16,0	16,5
у % до попереднього року		112,1	126,6	134,1	138,1	114,1
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг ВВП	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	949,9
Всього інвестицій в основний капітал	51	75,7	93,1	125,3	188,5	233,1
У т. ч.: у % до ВВП	19,1	21,94	21,09	23,02	26,16	24,54
у % до попереднього року	137,1	148,4	122,9	134,6	150,4	123,7

Як видно з даних таблиці, обсяг інвестицій в основний капітал зріс впродовж 1997-2008 років від 12,4 млрд. грн. до 233,1 млрд. грн. (майже в 18,8 разів), а обсяг ВВП відповідно з 93,7 млрд. грн. до 949,9 млрд. грн. (в 10,1 рази), що є позитивною характеристикою розвитку економіки. Такі тенденції змін обсягу інвестицій в основний капітал та ВВП свідчать про збільшення витрат на відтворення основних засобів, а також про економічне зростання країни впродовж досліджуваного періоду.

Важливо відзначити нерівномірну динаміку зростання величини інвестицій у основний капітал. Темпи зростання інвестицій збільшилися впродовж 1997-2001 років із 112,1% до 138,1%, тоді як у 2002-2003 роках знизилися до 114,1% та 137,1% відповідно. Це свідчить про зменшення інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання та негативно впливає на відтворення основного капіталу. В 2004 році спостерігається зростання темпів приросту інвестицій в основний капітал до 148,4% , в 2005 році темпи приросту інвестицій в основний капітал зменшуються до 122,9%, потім в 2006-2007 роках показник збільшується до 150,4%. В 2008 році темпи приросту інвестицій в основний капітал зменшуються до 123,7%.

Протягом 1997-2008 років спостерігається зростання процентного відношення обсягу інвестицій в основний капітал до ВВП (на 11,34%), що свідчить про відчутну активізацію інвестиційного процесу. В період з 1997 по 2000 роки відбувається повільне зростання відношення обсягу інвестицій в основний

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

капітал до ВВП з 13,2% до 13,9%. Слід зазначити незначне зниження зростання показника у 1999 році на 0,1% до 13,5%. З 2001 по 2004 роки показник зростає з 16,0% до 21,94%. У 2005 році відбулося уповільнення темпів економічного зростання, що, в свою чергу, негативно позначилося на інвестиціях в основний капітал: їх частка у ВВП зменшилася на 0,85% у порівнянні з показником 2004 року і склала 21,09%. В 2006-2007 роках відношення обсягу інвестицій в основний капітал до ВВП зростає до 26,16%, а в 2008 році показник зменшується до 24,54%.

Таким чином, можна зробити висновок про збільшення витрат на відтворення основних засобів, а також про економічне зростання країни впродовж 1997-2008 років. Однак, виділяються 2005 та 2008 роки, коли темпи зростання інвестицій в основний капітал та їх відношення до ВВП уповільнювались.

В таблиці 2 представлені дані про величину та структуру інвестицій в основний капітал по Україні впродовж 1997-2008 років. Величина інвестицій в основний капітал по Україні збільшується щорічно впродовж 1997-2008 років. Слід зазначити, що темпи росту цього показника значно різняться. Значне збільшення інвестицій в основний капітал за 2007 рік пояснюється тим, що в цьому періоді за всіма джерелами фінансування спостерігається зростання показників, темпи росту інвестицій за джерелами фінансування знаходяться в діапазоні від 134,48% за рахунок коштів місцевих бюджетів до 175,59% за рахунок інших джерел.

Таблиця 2. Величина інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні впродовж 1997-2008 років, у фактичних цінах (млн. грн.) та у відсотках до загального обсягу [5, 6, 7, 8]

Показники	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
У фактичних цінах, всього	12401 100%	13958 100%	17552 100%	23629 100%	32573 100%	37178 100%	51011 100%	75714 100%	93096 100%	125254 100%	188486 100%	233081 100%
у тому числі за рахунок												
коштів державного бюджету	1043 8,4%	1029 7,3%	1341 7,6%	1210 5,1%	1749 5,4%	1863 5,0%	3570 7,0%	7945 10,5%	5077 5,5%	6846 5,5%	10458 5,6%	11576 5,0%
коштів місцевих бюджетів	436 3,5%	585 4,2%	686 3,9%	975 4,1%	1332 4,1%	1365 3,7%	2095 4,1%	3544 4,7%	3915 4,2%	5446 4,3%	7324 3,9%	9918 4,2%
власних коштів підприємств та організацій	9330 75,2%	10081 72,2%	12370 70,5%	16198 68,6%	21770 66,8%	24470 65,8%	31306 61,4%	46685 61,7%	53424 57,4%	72337 57,8%	106520 56,5%	132138 56,7%
коштів іноземних інвесторів	133 1,1%	421 3,0%	676 3,9%	1400 5,9%	1413 4,3%	2068 5,6%	2807 5,5%	2695 3,6%	4688 5,0%	4583 3,7%	6660 3,5%	7592 3,3%
коштів населення на будівництво власних квартир	...	...	...	...	...	...	...	...	...	7019 5,6%	9879 5,2%	9495 4,1%
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	1001 8,1%	1049 7,5%	1113 6,3%	1176 5,0%	1415 4,4%	1573 4,2%	1822 3,6%	2577 3,4%	3091 3,3%	5110 4,1%	8549 4,5%	11589 5,0%
кредитів банків та інших позик	...	...	132 0,8%	391 1,7%	1400 4,3%	1985 5,3%	4196 8,2%	5735 7,6%	13740 14,8%	19406 15,5%	31182 16,6%	40451 17,3%
інших джерел фінансування	458 3,7%	793 5,8%	1233 7,0%	2279 9,6%	3494 10,7%	3854 10,4%	5215 10,2%	6533 8,5%	9161 9,8%	4507 3,5%	7914 4,2%	10322 4,4%

На підставі аналізу динаміки інвестицій в основний капітал за окремими джерелами фінансування можна зробити висновок про те, що за 1997-2008 роки

відбувалось постійне збільшення абсолютної величини тільки по коштам місцевих бюджетів, власним коштам підприємств та організацій, кредитам банків та інших позик.

Фінансування інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету зменшувалось в 2000 та 2005 роках, в інших періодах відбувається збільшення за цим джерелом. Відносно 1997 року величина інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету збільшилась на 10533 млн. грн. та в 2008 році склала 233081 млн. грн. Інвестиції в основний капітал за рахунок коштів місцевих бюджетів впродовж 1997-2008 років щорічно збільшуються, їх величина за цей період зросла на 9482 млн. грн. та склала 9948 млн. грн.

Величина власних коштів підприємств та організацій, які спрямовуються на фінансування інвестицій в основний капітал, впродовж аналізованого періоду щорічно поступово збільшується з 9330 млн. грн. в 1997 році до 132138 млн. грн. в 2008 році.

Величина коштів іноземних інвесторів зменшувалась в 2004 та 2006 роках. Величина та сума приросту коштів іноземних інвесторів інвестованих в основний капітал суттєво відрізняється впродовж аналізованого періоду. Найбільший приріст інвестицій в основний капітал за рахунок цього джерела спостерігається в 2007 році – на 2077 млн. грн.

В складі джерел фінансування інвестицій в основний капітал враховуються також кошти населення на будівництво власних квартир та кошти населення на індивідуальне житлове будівництво. Величина інвестицій за рахунок цих коштів незначна.

Сума кредитів банків та інших позик, які спрямовуються на інвестиції в основний капітал, збільшується щороку впродовж 1997-2008 років. Так в 1999 році цей показник склав 132 млн. грн., а в 2008 році – 40451 млн. грн. Найбільший приріст спостерігається в 2007 році.

Найбільший вплив на зростання загальної величини інвестицій в основний капітал по Україні надає збільшення власних коштів підприємств та організацій в усі роки аналізованого періоду окрім 2005 року,

коли кредити банків та інші позики зростають більшими темпами за власні кошти підприємств та організацій.

Розглянемо структуру інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні. Найбільшу частку в інвестиціях в основний капітал за джерелами фінансування в аналізованому періоді складають власні кошти підприємств та організацій. Їх питома вага поступово зменшується з 75,2% в 1997 році до 56,7% в 2008 році.

Частка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету в період 1997- 2008 років зменшується з 8,4% до 5,0%. Кошти місцевих бюджетів в структурі інвестицій складають впродовж 1997-2002 років близько 4% (найменша частка в 1997 році – 3,5%, найбільша – 4,7% в 2004 році). Таким чином, можна зробити висновок про зменшення ролі держави в формуванні основного капіталу.

Питома вага коштів іноземних інвесторів в структурі інвестицій в основний капітал в аналізованому періоді змінюється від 1,1 % в 1997 році до 5,9% в 2000 році. Частка коштів іноземних інвесторів збільшується з 1997 року по 2000 рік, в період з 2001 по 2005 роки спостерігається коливання показника, а з 2006 року – зменшення.

Частка коштів населення на будівництво власних квартир в загальній величині інвестицій в основний капітал зменшується з 5,6% в 2006 році до 4,1% в 2008 році. Питома вага коштів населення на індивідуальне житлове будівництво зменшувалась з 8,1% в 1997 році до 3,3 % в 2005 році, потім спостерігається поступове зростання показника до 5,0% в 2008 році.

Кредити банків та інші позики в структурі інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування впродовж 2000-2003 років збільшуються з 1,7% до 8,2%, в 2004 році складають 7,6%, а з 2005 по 2008 рік зростають з 14,8% до 17,3%, зростає ролі банківського сектору в фінансуванні інвестицій в основний капітал.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене можна зробити такі висновки.

Більша частина інвестицій в основний капітал фінансується за рахунок коштів приватного сектору. Основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал в Україні є власні кошти підприємств та організацій. Зростає роль кредитів банків та інших позик. Однак в умовах фінансової кризи довгострокове кредитування для більшості підприємств стає неможливим через їх високу вартість та дуже високі вимоги до позичальників. Слід зазначити, що і в умовах розвитку кредитування банки віддавали перевагу напрямам бізнесу з швидким обігом коштів.

Знижується частка централізованого фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, що є закономірним в умовах ринкової економіки. Бюджетні кошти повинні застосовуватися для фінансування інвестицій в об'єкти соціальної інфраструктури, а також в такі проекти, які носять інноваційний характер і існує потреба фінансування їх закінчення.

Частка коштів іноземних інвесторів в структурі інвестицій в основний капітал незначна. Це пояснюється високим рівнем інвестиційного ризику в Україні, який зумовлюється нестабільністю економічної та політичної ситуації, високим рівнем тінізації економіки, недосконалістю законодавчої бази, що регулює діяльність суб'єктів підприємництва в Україні.

Таким чином, на підставі вищесказаного можна зробити певні висновки щодо необхідності заходів щодо удосконалення фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Необхідно впровадження податкових пільг на прибуток, який інвестується в оновлення основних засобів, особливо на інноваційний розвиток виробництва. Також потребує реформ і державна амортизаційна політика з метою урахування галузевих особливостей підприємств.

Кредитування відтворення основних засобів повинно здійснюватись на пільгових умовах при державній підтримці. Необхідно впровадження чіткої програми пріоритетного кредитування окремих галузей економіки та виробництв.

Необхідно впровадження державних програм з метою покращення інвестиційного клімату в Україні, які повинні підвищити обсяг, як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій на відтворення основних засобів.

Джерела та література

1. Ванькович Д.В., Демчишак Д.В. Аналіз фінансових джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні // Фінанси України. – 2007. – №7. – С. 72-84.
2. Відтворення основних і оборотних коштів / Герасимчук М., Бурлака В., Галиця І. та ін. – К.: Інститут економіки НАН України, 2002. – 207 с.
3. Дорогунцов С., Чижова В. Методологические проблемы воспроизводства основного капитала в трансформационный период // Экономика Украины. – 2002. – №12. – С. 29-35.
4. Лемішко О.О. Інвестиції в основний капітал та їх вплив на економіку України // Фінанси України. - 2007. - №7. - С. 72-84.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – Київ: Видавництво „Консультант”. – 2001. – 598с.
7. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – Київ: Видавництво „Консультант”. – 2005. – 591с.
8. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – Київ: Видавництво „Консультант”. – 2008. – 552с.
9. Фінанси: Навч.–метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ. – 2003. – 387 с.